

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Alanya (Antalya) İlçesi Ağızlarından Tespit Edilen Atasözleri ve Deyimler

Proverbs and Phrases Detected From the Dialects of Alanya (Antalya) District

Serdar Bulut*

Abstract: When we look at proverbs and idioms, proverbs differ in length of writing and expression; Idioms are mostly two or three word compound verbs, noun phrases, adjective phrases, etc. They are found in the structure or in short sentences. As a scope, idioms are aphorisms that consist of features such as observations, experiences and value judgments related to various areas of social life and contain certain expressive beauty. According to Leyla Karahan's work titled Classification of Anatolian Dialects, Alanya dialect is among the Western Group Dialects, including Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak and Nallıhan. (Ankara) dialects and the Antalya dialect, which is included in Group I (Karahana, 1996: 150). The Yoruk/Turkmen people living in the region have created a way of speaking called Alanya dialect. The region has a rich dialect in terms of vocabulary. Besides the words, the abundance of formulaic expressions also attracts attention. Proverbs and idioms have an important place among these formulaic expressions. In addition to the proverbs and idioms that Ömer Asım Aksoy identified in the dialects of the region, there are many proverbs and idioms that have not yet been compiled in the region. In this study, Alanya proverbs and idioms found in written and oral sources will be discussed based on the classifications of proverbs and idioms. This study aims to contribute to both Turkey Turkish dialects and dictionaries related to proverbs and idioms. While making semantic analysis of proverbs and idioms, support was received from local people and the semantic context was tried to be created in this way.

Structured Abstract: Alanya is located in our Mediterranean Geographical Region, within the borders of Antalya province and to the east of the Gulf of the same name. The city, which was developed on a peninsula open to the sea in the south and the coastal plain just behind it, has the Taurus Mountains rising suddenly from the coastal plain in the north. Alanya, one of the important settlements on our Mediterranean coast, developed on a peninsula and especially on the coastal plain, shows a structure worth examining with its history, geography, social and cultural features. Scientific research conducted so far about Alanya has revealed that the cultural structure here has preserved its characteristics for a long time. In our opinion, geographical factors have also played an important role in the linguistic structure, folkloric characteristics and cultural characteristics of today's Alanya, which have remained unchanged for many years and have survived to the present day.

Dialects; It is the source of the standard language in terms of phonetics, morphology and semantics. It is an important field used by researchers to find new equivalents for foreign words, to explain various sound

* Doç. Dr. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
Assoc. Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Education, Department of Basic Education
ORCID 0000-0001-6286-4873
serdar.bulut@alanya.edu.tr

Cite as/ Atıf: Bulut, S. (2023). Alanya (Antalya) ilçesi ağızlarından tespit edilen atasözleri ve deyimler. *Turkish Studies - Language*, 18(4), 2429-2442. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.73468>

Received/Geliş: 07 November/Kasım 2023

Checked by plagiarism software

Accepted/Kabul: 28 December/Aralık 2023

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY- NC 4.0

Published/Yayın: 30 December/Aralık 2023

changes or the historical development of suffixes. However, the dialects are not very strong in terms of maintaining their unique features. The rapidly developing technology along with the rapidly developing society negatively affects the oral characteristics. With this negative effect, dialects lose their characteristics by approaching the standard written language of that language over time.

According to Leyla Karahan's work titled *Classification of Anatolian Dialects*, Alanya dialect is among the Western Group Dialects, including Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak and Nallıhan. (Ankara) dialects and the Antalya dialect, which is included in Group I (Karahan, 1996, p. 150). When we look at the studies on the Alanya dialect, we see three important works by Nurettin Demir and a paper on children's games. These are: "Research on Alanya Dialects (1995a)", "Variants of Present in Alanya Dialects (1995b)", "Variants of Present Tense Suffix in Alanya Dialects (1999)" and "A Type of Çelik-Çomak Game Seen in Alanya Villages (2000)". their works. Ali Rıza Volunteer has two important articles named "Some Animal Names in Alanya Yoruks (1983)" and "Words Compiled from Alanya Dialect (1998)". Other important works about the region belong to Tevfik Hacıhamdioğlu. Tevfik Hacıhamdioğlu published a 4-issue magazine called "Alanya Folklore" between 1982 and 1985 about the folklore of the region. This magazine contains local words, prayers, curses, proverbs and idioms. There is also another work by Tevfik Hacıhamdioğlu called "Words, Similarities and Usages in Alanya Dialect and Used in Kâşgarlı Mahmut's Divânü Lügât-it Türk". Özgür Can (2004)'s work titled "Determinations on Alanya Dialect" is also important in terms of Alanya dialect. There is a book titled "Antalya and Its Region Dialects" by Mehmet Dursun Erdem and Ramazan Bölük (2012). The most comprehensive study on the local dialect is by Oğuzhan Kaba, Assoc. Prof. Dr. This is a master's thesis prepared under the supervision of Emine Atmaca. Kaba and Atmaca also prepared a full-text paper from this thesis.

When we look at proverbs and idioms, proverbs differ in length of writing and expression; Idioms are mostly two or three word compound verbs, noun phrases, adjective phrases, etc. They are found in the structure or in short sentences. As a scope, idioms are aphorisms that consist of features such as observations, experiences and value judgments related to various areas of social life and contain certain expressive beauty.

While creating our study, we compiled texts from the public and scanned the source works. At the point of reference work, while the proverbs and idioms in the first 3 issues of Tevfik Hacıhamdioğlu's magazine titled "Alanya Folklore", published in 4 issues between 1982-1985, were used, and the source people were interviewed in 2017 and 2020 as a compilation study. The information of the source persons has not been added to the bibliography in accordance with ethical rules. In order to correctly understand the use of compiled and scanned proverbs and idioms in the region, information was obtained from people in the region by interview method. Semantic coding was done in the light of this information. While working from the source text, data were taken from Tevfik Hacıhamdioğlu's book *Alanya Folklore* using the document analysis method. Tevfik Hacıhamdioğlu is not a Turkish linguist or dialectologist. For this reason, he did not include transcribed proverbs and idioms in his book. For this reason, we tried to transcribe the proverbs and idioms we received from Tevfik Hacıhamdioğlu by interviewing people in the region.

A total of 21 proverbs and 15 idioms were compiled in our study. These proverbs and idioms have been tried to be explained by writing them separately in their transcribed forms. In a similar manner, idioms have been tried to be explained by showing them separately in their transcribed forms. The idiomatic properties of the idioms are also given in tables in the conclusion section. The meaning of unknown words in proverbs and idioms is given and it is emphasized that they can be evaluated as a contribution to the *Compilation Dictionary*. Care has been taken to ensure that these proverbs and idioms are local, original words that are not used in other regions. At the end of the study, the transcription signs used in the study are given with their equivalents in the transcription section.

Keywords: Turkey Turkish Dialects, Alanya Dialect, Antalya Dialect, proverbs, idioms

Öz: Atasözleri ve deyimlere bakılınca atasözleri, yazım ve anlatım uzunluğuna karşılık; deyimler çoğunlukla iki üç kelimelik birleşik fiil, isim tamlaması, sıfat tamlaması vb. kuruluşunda veya kısa cümleler hâlinde bulunurlar. Kapsam alanı olarak deyimler, toplumsal hayatın çeşitli alanlarıyla ilgili gözlem, tecrübe, değer yargıları gibi özelliklerden meydana gelen ve belli ifade güzellikleri ihtiva eden özlü sözlerdir. Alanya ağzı, Leyla Karahan'ın Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması isimli çalışmasına göre Batı Grubu Ağızları içinde Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir,

Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağzıları ile I. Grup (Karahan, 1996: 150) içinde yer alan Antalya ağzı bünyesindedir. Bölgede yaşayan Yörük/Türkmen halkı, Alanya ağzı olarak adlandırılan bir konuşma şeklinin oluşmasını sağlamıştır. Yöre, söz varlığı bakımından zengin bir ağız kullanımına sahiptir. Sözcüklerin yanında kalıp ifadelerin de çokluğu dikkat çekmektedir. Bu kalıp ifadeler içinde atasözleri ve deyimler önemli yer edinmektedir. Ömer Asım Aksoy'un bölge ağzılarında tespit ettiği atasözleri ve deyimlere ek olarak yörede henüz derlenmemiş çok sayıda atasözü ve deyim mevcuttur. Bu çalışmamızda yazılı ve sözlü kaynaklarda yer alan Alanya işaretli atasözleri ve deyimler atasözleri ve deyimlerle ilgili sınıflandırmalar baz alınarak ele alınacaktır. Bu çalışmanın hem Türkiye Türkçesi ağzılarına hem de atasözü ve deyimlerle ilgili sözlüklere katkı yapması amaçlanmaktadır. Atasözleri ve deyimlerin anlamsal çözümlemeleri yapılırken yöredeki insanlardan da metin derlemeleri yapılmıştır ve anlamsal bağlam bu şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağzıları, Alanya Ağzı, Antalya Ağzı, atasözleri, deyimler

Giriş

Alanya İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

Alanya, Akdeniz Coğrafi Bölgemizde, Antalya ili sınırları içinde ve aynı adı taşıyan Körfezin doğusunda yer almaktadır. Güneyi denize açık bir yarım ada ve bunun hemen gerisindeki kıyı ovası üzerinde gelişmiş olan kentin, kuzeyinde kıyı ovasından itibaren birdenbire yükselen Toroslar bulunur. Bir yarımada ve özellikle kıyı ovası üzerinde gelişmiş olan Akdeniz kıyılarımızdaki önemli yerleşmelerimizden olan Alanya: tarihi, coğrafyası, sosyal ve kültürel özellikleriyle incelenmeye değer bir yapı gösterir. Alanya hakkında şimdiye kadar yapılan bilimsel araştırmalar, buradaki kültürel yapının özelliklerini uzun zamandır koruduğunu ortaya koymuştur. Günümüz Alanya'sında gerek dil yapısının, gerek folklorik özelliklerinin, gerekse kültürel özelliklerin uzun yıllar boyunca değişmeyerek bugüne kadar ulaşabilmesinde kanımızca coğrafi faktörlerin de önemli bir takım rolü olmuştur (Kocakuşak, 1993, s. 171).

Coğrafi özellikleri ve konumu bakımından Antalya, Mersin ve Konya illeri arasında bir köprü görevi üstlenen Alanya ilçesi bu konumu sayesinde önemli bir turizm merkezi haline gelmiştir. Yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı haline gelen ilçenin eski adı Alaiye'dir. Alanya'yı 1221 kışında Selçuklu hükümdarı I. Alaaddin Keykubad fethetmiştir. Kalesi, Kızılkulesi ve Tersanesiyle tarihte önemli bir merkez haline gelen Alanya'ya 1228 yılından sonra Karaman Türkmenleri yerleştirilmiştir. 1960 yılına kadar kapalı bir bölge olan Alanya, devlet yolunun geçmesiyle beraber önemli bir merkez haline gelmiştir. İlçeye özellikle Türkistan kökenli Yörük aşiretlerinin yerleşmesi sonucunda ilçenin birçok yapısında olduğu gibi folklorik ve dilsel yapısında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Alanya, araştırılması gereken önemli Yörük merkezlerinden birisidir.

Derleme Sözlüğü ve Ağızlar

Ağızlar, Türk dilinin bölgesel ve yöresel farklılıklar gösteren küçük kollarıdır. Bu kollar, bölgeden bölgeye, şehirden şehire, köyden köye ve mahalleden mahalleye söyleyiş farklılıkları gösterebilirler. Bu söyleyiş farklılıkları gösteren kollarla ilgili Necati Demir şu bilgileri vermektedir: “dil coğrafyası incelemeleri çerçevesinde kullanılabilecek bir terim olarak ağız, aynı kökenden geldiği üst sistem durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okur yazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göç daha az yerel konuşma biçimleridir. Sınıflandırmaya esas alınacak ölçütlere göre ağzıların sınırları genişleyip daralabilir. Bir ağız, birden fazla alt ağzı içerisinde barındırabilir. Bu yüzden geniş bölge ağzıları ve dar bölge ağzılarından söz edilebilir. Daha prestijli görülen bir

konuşma biçimi yaygın değil ise, standart varyantın beklendiği durumlarda da kullanılabilirler” (Demir, 2002, s. 114). Demir, tarafından bu şekilde izah edilen ağız terimi sayesinde dillerde yer alan coğrafi ve etnik unsurlar rahatlıkla ortaya çıkarılabilirler. Çünkü ağızlar, onu konuşan insanlara kalıtsal bazı özellikler yükleyebilirler. Bu özellikler coğrafi sınırların aşarak kendine özgü bir coğrafya oluşturabilir.

Coğrafi ve etnik özelliklerden etkilenen ağızlarla ilgili bir diğer tanım Mehmet Dursun Erdem’e aittir. Erdem’e göre; “ağızlar bir dilin içinde çeşitlenen varyasyonlar olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda ağızlar kök kimlik unsurlarını taşımakla birlikte, farklılaşan ve değişen yönleri de vardır. Bu farklılaşma yüzyıllar boyu devam ettiğinde lehçe, daha ilerisinde kök dilden ayrılmış ayrı dillerin oluşması muhtemeldir. Bugün “ata dil” veya “dil aileleri” teorileri incelendiğinde, aslında dillerin bir kökten geldiği, coğrafi, siyasi ve kültürel farklılaşmalar neticesinde, özellikle iletişimin kopmasıyla birlikte birçok dilin oluştuğu görülmektedir (Erdem, 2013, s. 96).” Erdem’in üzerinde durduğu gibi ağızlar, kök kimlik unsurlarını taşırlar fakat zamanla kök kimlik unsurları bir basamak daha ileri götürerek lehçe ve şive özelliği kazanabilirler. Hatta onu konuşan milletin siyasi gücüne göre, yazı dili olma mutluluğu da yaşayabilirler. Veya bazı ülkelerde olduğu gibi milyonlarca kabile dillerinden biri olarak yaşamlarını sürdürebilirler.

Ağızlar, şüphesiz ait olduğu dilin zengin birer hazineleridir. Dilin içerisinde o gün olmayan çok kelime ağızlarda varlığını devam ettirebilmektedir (Yavuz & Telli 2013, s. 400). Ağızlar bu yönüyle standart Türkiye Türkçesinde bilinmeyen birçok kelimeyi nesillerden nesillere canlı şekilde aktarmaya devam etmektedir. Fakat bu aktarım teknolojinin gelişmesi, şehirlere göçlerin artması gibi sebeplerden dolayı eski gücünü kaybetmektedir. Bu noktada devreye derleme çalışmaları girmektedir.

Ağızlar; fonetik, morfoloji, semantik bakımından standart dile kaynaklık eder. Yabancı kelimelere yeni karşılıklar bulma, türlü ses değişimlerini ya da eklerin tarihsel gelişimini açıklamak noktasında araştırmacıların başvurduğu önemli bir alandır. Bununla beraber ağızlar kendine özgü özellikleri devam ettirme bakımından çok güçlü değildir. Hızla gelişen toplum ile beraber aynı hızla gelişen teknoloji, ağız özelliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ağızlar bu olumsuz etki ile zamanla o dilin standart yazı diline yaklaşılarak kendi özelliklerini kaybetmektedir (Telli, 2017, s. 135).

Ağızlar, yazı diline göre sadece ses ve şekil farklılıkları bulunmayan, bünyesinde kendine özgü ayrı bir söz varlığı da barındıran konuşma alanlarıdır. Bir dilin, tarihî dönemleri ile arasındaki bağın ortaya konmasında dahi ağızlar açıklayıcı ve belirleyici rol oynayabilmektedir. Bu sebeple dil incelemelerinde ağızlar önemli bir yer tutmaktadır (Telli, 2019, s. 666). Türkiye Türkçesinin en önemli zenginliklerinden biri olan ağızlar, bünyelerinde barındırdıkları farklı birçok ses ve şekil özellikleriyle Türkçe kelimelerin değişim ve gelişim çizgisini ortaya koymada belirleyici bir rol oynamaktadır (Bulduk, 2019: 52). “Ağızlar şüphesiz ait olduğu dilin zengin birer hazineleridir. Dilin içerisinde o gün olmayan çok kelime ağızlarda varlığını devam ettirebilmektedir (Yavuz & Telli, 2013, s. 400).”

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan ilk derleme çalışmaları yabancı araştırmacılarla başlamıştır. Maksimov’un 1867 yılında Hüdavendigar ve Karamanlı ağızları üzerine yazdığı “Oput Izsledovaniya Tjurskich Dialektov v Chudavendgare i Karamanii (St. –Petersburg, 1967)” adlı eser Türkiye Türkçesi ağız araştırmalarının ilk eseri olarak tarihteki yerini korumaktadır ((Korkmaz, 1976, s. 143). Literatürde yabancı araştırmacılar dönemi olarak bilinen bu dönem 1940 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir. 1940 yılından sonra alana yerli araştırmacılar dâhil olmuştur. Türkiye’deki akademisyenlerin Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yaptıkları ilmi araştırmalar Ahmet Caferoğlu ile başlamıştır. Ahmet Caferoğlu yerli araştırmacılar dönemi olarak adlandırılan 1940 sonrası Türkiye’nin birçok bölgesinde ağız derlemeleri yapmıştır. Ahmet Caferoğlu’nun ardından

Ömer Asım Aksoy, Zeynep Korkmaz¹, Selahattin Olcay, Tuncer Gülensoy, Ahmet Bican Ercilasun, Efrasiyap Gemalmaz, Leyla Karahan, Ahmet Buran, Gürer Gürsevin, Necati Demir, Mehmet Dursun Erdem gibi isimler yerli araştırmacılar döneminin daha da uzun soluklu olmasını sağlamıştır. Özellikle bu isimler arasında Zeynep Korkmaz, ağız araştırmaları açısından önemli bir yere sahiptir.

Zeynep Korkmaz'ın 1956 yılında basılan "Güney-batı Anadolu Ağızları: Sesbilgisi" adlı eseri Türkiye ağız araştırmalarında bir dönüm noktası teşkil eder. Eser, kaynak kişilerin doğru seçimi, çevriyazı işaretlerinin doğru ve ayırt edici biçimde tespit edilmesi, fonetik incelemenin karşılaştırmalı yöntemle uygulanması gibi yönleriyle Türkiye ağız araştırmalarına önemli yenilikler getirmiştir. Korkmaz, 1963 yılında çıkan "Nevşehir ve Yöresi Ağızları"nda araştırma alanını biraz daha daraltarak bu yolda bir çalışmaya daha imza atmıştır. Zeynep Korkmaz'ın derlemeye dayalı metin incelemesiyle ilgili son eseri "Bartın ve Yöresi Ağızları" olmuştur. 1964 ve 1965 yıllarında "Türkoloji" dergisinde makale olarak yayımlanan bu çalışma 1994'te kitaplaştırılarak TDK tarafından yayımlanmıştır."(Akar, 2006, s. 43).

Yapılan tüm bu çalışmalar kendi içinde değerli olmakla birlikte, ağız araştırmalarında çalışma yapılmayan il ve ilçe ağızlarının mevcut olması, ağız araştırmalarında eksikliklerin olduğunu göstermektedir. Bu eksiklikler ağız araştırması anlamında henüz çalışma yapılamamış olan sahaların varlığıyla ilgilidir. Bu konuda ilgili kaynaklara (Bulut, 2013; Gülensoy & Alkaya, 2011) bakıldığı zaman derleme yapılmayan il ve ilçe sayısının derleme yapılan il ve ilçe sayısından daha fazla olduğu görülür. Bu derleme çalışmalarının artması Türkiye Türkçesi ağız atlasının oluşturulmasına ve ayrıca mukayeseli ağız çalışmalarının da artmasına ortam hazırlayacaktır.

Ağız çalışmalarının artması beraberinde ağız sözlüklerinin oluşturulmasına imkân sağlamıştır. Bu noktada Derleme Sözlüğü önemli bir başvuru kaynağı haline gelmiştir. Atatürk döneminde kurulan ve sonraki adı Türk Dil Kurumu olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti 1933-1935 yılları arasında Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşayan "150 binden fazla kelimeyi tespit etmiş ve bu kelimeleri 1939-1949 yılları arasında 'Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi' adıyla yayımlamıştır (Akar, 2006, s. 42)." Derleme Dergisi, yazı dilinde bulunmayan, sadece halk ağzından derlenmiş bir ağız sözlüğüdür. Derleme Dergisi'nden sonra ise 1963-1982 yılları arasında 12 ciltlik *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (Derleme Sözlüğü)* yayımlanmıştır. Derleme Sözlüğü, Türkiye Türkçesi ağızları hususunda şu ana kadar yayımlanmış en kapsamlı sözlüktür. Söz varlığı derlemelerinde de en önemli ölçüttür (Küçükbalı, 2016, s. 645).

Derleme Sözlüğü'nde var olan yöresel kelimeler ile atasözleri, deyimler, kalıp sözler gibi kalıp ifadeler Türk Dil Kurumu'nun yapmış olduğu birçok çalışmada hem online olarak hem de basılı olarak yayınlanmıştır. Özellikle Derleme Sözlüğü'nün zenginleşmesi standart Türkiye Türkçesi'nin ve dolayısıyla Büyük Türkçe Sözlük'ün de zenginleşmesini sağlayacaktır. Bu amaçla son yıllarda il ve ilçe ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne yapılan katkıları makale ve sempozyum bildirilerinde görmekteyiz. Bu tarz çalışmaların artması Türkiye Türkçesi ağızları açısından son derece olumlu gelişmelerdendir.

Alanya İlçesi Ağızı ve Alanya İlçesi Ağızlarının Türkiye Türkçesi Ağızları İçindeki Yeri

Alanya ağızı, Antalya ağzının içinde yer almaktadır. Caferoğlu'nun (1959, s. 239) verdiği dilbilimsel kriterlere dayanmayan tasnife göre Güneybatı ve Güneydoğu Anadolu ağızlarının geçiş bölgesinde bulunan, Alanya'yı da içine alan Antalya ili ağızları yukarıdaki sınıflandırmada batı grubuna dâhil edilmektedir. Kriterlerin sayıca göstermiş olduğu kesişmeye göreyse Batı, Orta ve Güney Anadolu ağızlarına yakındır. Rize-Trabzon; Batı Karadeniz; Orta Karadeniz; Artvin; Erzincan ve Doğu grupları ise Alanya ağızlarının en uzak olduğu ağızlardır. Derleme Sözlüğü'nde

¹ Zeynep Korkmaz, 1950'li yılların başında doktora tezini Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yazan ilk Türkiye Türkolog'udur (Demir & Aydoğdu, 2009, s. 153). Tez adı: "Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi (Phonétique)."

endeki (1745) hende (2338), şende (3760), şengi (3760), henki (2340), şengi (3760), hangıra (2273), hangırda (2273), ho (2390), hora (2407), hôle (2430, 2440), hu (2441 vd.), ende (1744) gibi Alanya ağzına has diyebileceğimiz kelimelerin yalın ve ek almış şekillerinin geçtiği yerlere bakınca, Alanya ağzlarının, batı grubu yanında, yukarıdaki sınıflandırmaya göre merkez grubuna dâhil Konya (özellikle Ermenek ilçesi) ve İçel (Silifke, Mut, Gülnar ilçeleri) ağzlarıyla da büyük benzerlik gösterdiği tespit edilmektedir (Demir, 1995b, s. 103).

Alanya ağzı, Leyla Karahan'ın *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması* isimli çalışmasına göre Batı Grubu Ağzları içinde Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağzları ile I. Grup (Karahan, 1996, s. 150) içinde yer alan Antalya ağzı bünyesindedir.

Türkiye Türkçesi ağzları içerisinde henüz yeterli derleme yapılmamış bakir bölgelerden birisi de Antalya ve yöresidir (Erdem & Bölük, 2011: 413). Bu yörenin önemli bir parçası olan Alanya ağzı üzerine yapılan çalışmalara baktığımız zaman Nurettin Demir'in üç önemli çalışması ile bir de çocuk oyunları ile ilgili bildirisi karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: "Alanya Ağzlarının Araştırılması (1995a)", "Alanya Ağzlarında Şimdi'nin Varyantları (1995b)", "Alanya Ağzlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları (1999)" ve "Çelik-Çomak Oyununun Alanya Köylerinde Görülen Bir Türü (2000)" isimli çalışmalarıdır. Ali Rıza Gönüllü'nün "Alanya Yörüklerinde Bazı Hayvan İsimleri (1983)" ve "Alanya Ağzından Derlenen Kelimeler (1998)" isimli iki önemli makalesi mevcuttur. Yöreye ilgili diğer önemli çalışmalar Tevfik Hacıhamdioğlu'na aittir. Tevfik Hacıhamdioğlu yöre folkloruyla ilgili olarak 1982-1985 yılları arasında 4 sayılık "Alanya Folkloru" isimli dergi yayınlamıştır. Bu dergi içinde yöresel kelimeler, dualar, beddualar, atasözleri ve deyimler yer almaktadır. Yine Tevfik Hacıhamdioğlu'nun "Kâşgarlı Mahmut'un Divânü Lügât-it Türk'ünde Geçen ve Alanya Ağzında Kullanılan Kelimeler, Benzerlikler ve Kullanımları" isimli bir eseri daha mevcuttur. Özgür Can (2004)'ın "Alanya Ağzı Üzerine Tespitler" isimli çalışması da Alanya ağzı açısından önemlidir. Mehmet Dursun Erdem ve Ramazan Bölük (2012)'ün "Antalya ve Yöresi Ağzları" isimli kitap çalışması mevcuttur. Yöre ağzıyla ilgili en geniş çalışma ise Oğuzhan Kaba tarafından Doç. Dr. Emine Atmaca danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasıdır. Kaba ve Atmaca bu tez çalışmasından bir de tam metin bildiri çıkarmışlardır (bkz. Atmaca & Kaba, 2019).

Yöntem ve Etik Beyan

Çalışmamız oluşturulurken halk ağzından metin derleme ve kaynak eserlerden tarama yapılmıştır. Kaynak eser noktasında Tevfik Hacıhamdioğlu'nun yöre folkloruyla ilgili olarak 1982-1985 yılları arasında 4 sayı olarak yayınlanan "Alanya Folkloru" isimli dergilerinin ilk 3 sayısında yer alan atasözleri ve deyimlerden faydalanılırken derleme çalışması olarak da 2017 ve 2020 yıllarında kaynak kişilerle görüşülmüştür. Kaynak kişilerin bilgileri etik kurallar gözetilerek kaynakçaya eklenmemiştir. Derlenen ve taranan atasözler ile deyimlerin yöredeki kullanımını doğru anlayabilmek adına bölgedeki insanlardan görüşme metoduyla bilgiler alınmıştır. Anlamsal kodlama bu bilgiler ışığında yapılmıştır. Kaynak metinden çalışma yapılırken doküman analizi yöntemiyle Tevfik Hacıhamdioğlu'nun Alanya Folkloru kitabından veriler alınmıştır. Tevfik Hacıeminoğlu, Türk dilcisi ya da ağız bilimci değildir. Bu sebeple transkripsiyonlu şekilde atasözlerini ve deyimleri kitabına almamıştır. Biz bu sebeple Tevfik Hacıhamdioğlu'ndan aldığımız atasözlerini ve deyimleri yöredeki insanlarla görüşerek transkripsiyonlu bir şekilde aktarmaya çalıştık.

Tespit Edilen Atasözleri ve Deyimlerin Analizli Listesi

Atasözleri

Her dilde atasözleri bulunmaktadır. Atasözleri bulundukları ulusun kültürel değerlerini devam ettiren hikmetli sözlerdir. Bu sözlerin kim tarafından ne zaman söylendikleri bilinmemektedir. "Atasözleri geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan

düşüncelerden doğmuştur (Alkayış 2013, s. 581).” Kısallıkları ve sadelikleri ile geçmiş dönemlerde yaşanmış olan gerçeklikleri bize anlatan bu sözler atalardan kalan hikmetli sözler olarak karşımıza çıkmaktadır. Atasözü kavramının Türk Dil Kurumu sözlüğündeki karşılığına bakacak olursak: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş öğüt verici nitelikte söz, darbimesel (Türkçe Sözlük 2011, s. 140)” şeklinde açıklandığını görürüz. Atasözü için ayrıca “İrsal-ı mesel” adlandırılması da yapılmaktadır.

Atasözü terimi için “Uzun deneme ve gözlemlere dayanan düşüncelerden doğan, kesin hükümler içeren, bilgece bir tavırla öğüt verir ve yol gösterir nitelikte olan, yüzyıllar boyu sözlü geleneğin içinde beslenerek halk tarafından benimsenmiş bulunan ve de halkın ortak değer yargılarını taşıyan kalıplaşmış özlü sözlerdir (Alkayış, 2012, s. 8).” tanımı da yapılmaktadır.

“Atasözleri, ilk kullanılmaya başlandığı çağlardan bu yana aynı kalmayıp sosyal yapıya, değer yargılarına, zamana, bölgeye, dilin gelişimine, medeniyete ve ağız özelliklerine göre çeşitli değişimlere uğramıştır. Her milletin ataları, kuşaktan kuşağa aktarılan birçok atasözü türetmiştir. Bu atasözlerinden bazıları güldürmekte, bazıları düşündürmekte, bazıları da öğüt ya da uyarı yoluyla bilgilendirmektedir (Alkayış, 2009, s. 287).”

Türk atasözlerinin ilk izlerine Göktürk döneminden kalan Orhun Yazıtları’nda rastlansa da tarihte gerçek manada Türk atasözleri ilk olarak 1072-1074 (11. yy.) yılları arasında ünlü Türk dilcisi Kaşgarlı Mahmut’un yazmış olduğu “Divânü Lügati’t-Türk (DLT)” isimli sözlükte ‘sav’ adıyla karşımıza çıkmaktadır. DLT’de sav adıyla bilinen 268 adet atasözü mevcuttur. Bu atasözleri zaman içinde bazıları standart dile geçecek şekilde bazıları ise yöresel düzeyde kalacak şekilde ortaya çıkmış ve varlığını devam ettirmiştir.

Atasözlerinin Özellikleri;

- Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir. Sözcüklerin yeri değiştirilemez.
- Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatırlar.
- Atasözlerinin çoğu bir, iki, cümledir. Daha uzun olanları azdır
- Sosyal, toplumsal ve doğa olayları atasözleriyle ortaya koyulur.
- Tümcelerde en çok geniş zaman kipi, kimi vakit (öğüt olan atasözlerinde) emir kipi kullanılmıştır. Başka kiplerle kurulmuş atasözleri daha azdır.
- Ahlak aşırı ahlaklı olmayı öğütlerler.
- Atasözlerinin öğüt verme amacı vardır. Atasözleri bu özelliğiyle deyimlerden ayrılır.
- Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır.
- Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır.
- Pek çoğu mecazlıdır. Mecazsız olanlar da vardır.
- Atasözlerinde söz sanatları vardır.
- Çift yargılı olanlar vardır.
- Zıt anlamlı kullanımlar vardır.
- Birkaç farklı biçimi olanlar vardır.
- Bir atasözü deyim olarak da kullanılır. Ancak deyimler genelde atasözü olarak kullanılmazlar. Atasözleri gibi yargı bildiren bu tarz deyimleri atasözlerinden ayırmanın en önemli yolu yüklemlere getirilen eklerdir. Yargı bildiren atasözleri zaman kipleriyle oluşturulurken, yargı bildiren deyimler ‘-mak, -mek’ ekleriyle oluşturulur.

- Atasözlerinde geçen sözcükler genellikle gerçek anlamları dışında kullanılır. Atasözleri ne kadar gerçekliklerden doğmuşsa da asıl anlatılmak istenen gerçek olayların arkasındaki derin anlamlardır.

Alanya ağzını ilgilendiren bu çalışmada bölgeden derleme yoluyla ve yazılı kaynaklardan tarama yoluyla tespit edilen Alanya'ya özgü atasözleri yer alacaktır.

1. acemi nalbanT cavır eşşende öğrenir.

El elin malına acımaz, acemi nalbant hayvanı nallarken canını acıtabilir. Yani acemi olduğu için başkasının malına zarar vererek o işi öğrenebilir.

2. acın āzında geviş durmaz.

Aç adamın ağzında laf durmaz, sır tutmaz. Karnına doyurana tüm sırları verir.

3. aC mezeri yoğ genç mezeri çoğ.

Açlıktan ölen olmaz. Ölümün genci ihtiyarı olmaz. Açlık öldürmez ama gençken çok kişi ölebilir.

4. açlıkla tohlun arası yarım yufkadır.

Acıkınca insanın gözü de aç olur bu yüzden önüne ne konsa hepsini yiyeceğim sanır halbuki yiyemez. Az ekmek yese doyar.

5. ak geçiyi gören içi dolu yā sanmış.

Bir şey dışarıdan görüldüğü gibi olmaz.

6. ak köpēñ pambık satıcıya zararı olur.

Alışverişlerde araya giren kötü kimsenin (lafla, hareketleriyle vb.) satıcının malı iyi olsa alıcıyı etkiler satıcıya zararı olur. Soyu sopu bozuk olanlardan kız alınacağı zaman durum sonradan öğrenilince ve iş bozulunca başkaları tarafından bu atasözü söylenir.

7. alanya'nın guşajı gırbız'ın eşşej.

Alanya'nın ipekli kuşağı hâlen dokunur ve eskiden beri meşhurdur. Eşeğin iyisi eskiden Kıbrıs'tan gelirmiş. Bu atasözü Alanya'nın guşağı Bozgırın (Konya/Bozkır) köpeği (meşhurdur) şeklinde de kullanılmıştır.

8. alması bir alaca guş, geçinmesi zemheri ile gış.

Evlilikte evlenmesi kolay fakat evlendikten sonra geçinmesi zor. Karşıdan evlilik alaca kuş renkli ve cazip fakat geçim kışın en soğuk devresi Zemheri gibi soğuktur.

12. deke pepilemeden geçi guyruğ sallamaz.

Cinsel yönden erkek istemeden dişi karşılık vermez. Kızmış olan erkek teke keçi görünce pepileyerek ses çıkarır. Keçi de kuyruk sallayarak onu davet eder anlamında kullanılır.

13. deve ne kadar getse öürünü gözedir.

Deve tek başına zorunlu gitse bile diğer develeri gözedir.

14. erkekler goyuna benzer bere götürmez.

Koyun nazik hayvan yara bere götürmezler çabuk hastalanıp ölürlər. Erkekler bazı konularda (namus, iffet vb.) kadınlardan daha hassastırlar ve hastalanıp ölürlər.

15. ğara gün ğararıP ğalmaz.

Kötü, sıkıntılı gün devamlı olmaz.

16. it yatānda kemik aranmaz.

Köpeğin yerinde kemik aranmaz, oraya buraya taşır. Berduş, yeri yurdu belli olmayan kimsenin çalıntı malı yattığı yerde aranmaz.

17. kimse ayranım eşgi demez.

Kimse malını kötülemez.

18. merdeven göcaya göç yolu olur.

Yaşlı kimse için merdiven çıkmak güç ve yorucudur.

19. yabancı köpēñ guyrū abıc arasında olur.

Yabancı kimse yöreyi ve insanları tanımadığı için çekingen olur. Korkak ve ürkek hareket eder.

20. yük götüren göca deve.

Her şeyde işin yükünü, ağırlığını çekenler işi bilenler gençler değil yaşlı olanlardır.

21. osuruk tembih dutmaz.

Nasıl ki gaz çıkarmak insan anatomisi için bir gereksinim ise ve alınan tüm önemlere rağmen gaz çıkarma ihtiyacı engellenemiyorsa bası huyları ve alışkanlıkları olan insanlar da kolay kolay verdikleri tüm sözlere rağmen bu huy ve alışkanlıklarını bırakamazlar. Bu atasözü özellikle sözlerinde dur(a)mayan yetişkinler ile her şeyi yapabilecek potansiyele sahip olan yaramaz çocuklara söylenir.

Deyimler

Genellikle geçek anlamından uzaklaşmış birden çok sözcükten oluşan, bir kavramı ya da durumu karşılayan kalıplaşmış sözcük gruplarına deyim denir. Deyimler kalıplaşmış sözlerdir, yerleri değiştirilemez. Deyimler en az iki sözcükten oluşur. Deyimler çoğunlukla mecaz anlamlıdır fakat “çoğu gitti azı kaldı” deyimini gibi gerçek anlamlı olanlar da vardır. Deyimler farklı farklı söz öbeklerinden oluşmuşlardır (isim tamlaması, sıfat tamlaması vb.) Deyimler kaç sözcükten oluşursa oluşsun tek bir kavramı karşılar.

Deyimler ilk kullanımlarından beri günümüze gelinceye kadar çeşitli değişikliklere uğramışlardır. İlk deyimlerin ne zaman kim tarafından söylendikleri bilinmemektedir. Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan deyimlerin yanında ağızlarda kullanılan deyimler de vardır. Hem Türkiye Türkçesi standart yazı dilinde kullanılan hem de yöresel ağızlarda tespit edilen deyimlerin deyimlik özellikleri ve sınıflandırılmalarıyla ilgili netlik yoktur.

Dillerin zenginliği olarak değerlendirilen deyimlerin sınıflandırılması konusunda araştırmacılar arasında tam bir mutabakat olduğunu söylemek biraz zordur. Hatta bazı kelime gruplarının deyim olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususlarında bile zaman zaman araştırmacıların çeliştiği gözlenir. Örnek olarak Leyla Subaşı Uzun tarafından deyim olmayan yapılar içerisinde değerlendirilen *ant içmek*, *hasret kalmak*, *hararet basmak* (Uzun, 1991a, s. 37) ifadeleri başta Ömer Asım Aksoy’un, Deyimler Sözlüğü (Aksoy, 1984) olmak üzere diğer pek çok kaynakta deyimler içerisinde değerlendirilir (Sinan, 2000, s. 385, 703, 704). Ömer Asım Aksoy tarafından deyim olarak kabul edilmeyen *badem gözlü*, *hayal kırıklığı* (Aksoy, 1984, s. 418) ifadeleri ise M. Ali Ağakay, Türkçede Mecazlar Sözlüğü (Ağakay, 1949, s. 136); Yusuf Çotuksöken, Deyimler Sözlüğü (Çotuksöken, 2004, s. 176), vd. eserlerde deyim olarak yerlerini almaktadırlar. Deyimlerin anlamsal özellikleri esas alınarak yapılan bu tespitlerde farklı değerlendirmelerin bulunması anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü anlamsal değerlendirmeleri kesin çizgilerle ayırt etmek bir hayli güçtür. Bütün bunlara rağmen belli kriterler ekseninde araştırmacılar tarafından yapılmış sınıflandırma denemeleri de mevcuttur.

Deyimlerin anlam dünyası esas alınarak yapılan sınıflandırmaların özü deyimî oluşturan unsurların gerçek anlamlarından ne derece uzaklaştığı üzerine kuruludur. Bu sınıflandırma denemelerine kısaca bir göz atalım.

Deyimlik Bütünlük: “Anlamı unsurlarının anlamıyla ilgili olmayan deyimler” (Ahanov, 2013, s. 169) bu gruba dâhil edilir. Deyimî oluşturan unsurların kendi anlamlarını hiçbir şekilde hatırlatmamaları, kendi anlamlarından tamamen sıyrılıp deyimde yeni bir anlamın ortaya çıkması esastır. *Delik büyük, yama küçük* deyimî bu gruba dâhil edilir (Uzun, 1991a, s. 34).

Deyimlik Birlik: Ahanov, bu grubun içerisinde değerlendirdiği deyimlerde yer alan unsurların tamamının yan anlam taşıması gerektiğini düşünür. Deyimlik birliğin anlamının deyimî oluşturan sözlerle dolaylı bir ilgi içerisinde olduğunu düşünür (Ahanov, 2013, s. 171).

Deyimlik Dizi: Ahanov, Deyimlik Birlik ve Deyimlik Dizi arasında ince bir çizgi çizer. Ahanov’a göre deyim içindeki unsurların tamamı yan anlamlı ise bu yapılar Deyimlik Birlik olarak değerlendirilmelidir. Ancak deyimdeki unsurlardan birinin yan anlam diğerinin gerçek anlam taşıması durumunda ise bu yapının deyimlik birlik içerisinde değil ‘Deyimlik Dizi’ başlığı altında değerlendirilmesi gerektiğini düşünür (Ahanov, 2013, s. 171-173). “Deyimlik dizide anlamını koruyan söz, çeşitli sözlerle kullanılabilirken, deyime bağlı anlam kazanan söz kazandığı anlamıyla sayılı sözlerde kullanılabilir” (Ahanov, 2013, s. 173). Uzun ise “Deyimlik anlam yapılanması içindeki göstergelerden biri ya da birkaçının yan anlamlı olman niteliği göstermesi” (Uzun, 1991a, s. 35) gerektiğini düşündüğü yapı içerisinde “yan anlamı ile yer alan göstergenin (genelde deyimde ilk unsur olarak yer alır) ikinci ögenin göndergesel anlamını da deyim anlamı içerisine taşıdığını” (Uzun, 1991a, s. 35) düşünmektedir. Bu grupta değerlendirilen deyimlerin deyimlik derecesi ‘deyimlik bütünlük’e nazaran daha düşüktür. *Adam kılığı* bu grupta değerlendirilen deyimlere bir örnektir (Uzun, 1991a, s. 35).

Deyimlik İfade: Bu tip deyimlerde de yapısında yer alan unsurların yan anlamlı olması esastır. Ancak bu tip deyimlerde “parçaları aşan bütüne ait anlam oluşmaz” (Uzun, 1991a, s. 36). Yani deyim içerisinde yer alan unsurların anlamlarının tamamen kaybolup başka bir anlamın ortaya çıkması söz konusu değildir. “Bu tür deyimleri parçaların anlamlarından oluşturulabilecek bütüne ait anlamın varlığı nedeniyle deyimler olarak da adlandıran araştırmacılar vardır. *Adamdan saymak*” (Uzun, 1991a, s. 36) bu gruba dâhil edilen deyimlerden biridir.

Alanya ağzını ilgilendiren bu çalışmada bölgeden derleme yoluyla ve yazılı kaynaklardan tarama yoluyla tespit edilen ve yukarıdaki sınıflandırmalara göre deyim oldukları varsayılan Alanya’ya özgü deyimler yer alacaktır.

1. anasınıñ ganlı donunu çalmak

Birisine ağır bir hırsızlık ithamı yapıldığı zaman karşıdaki “*Ananın ganlı donunu mu çaldım*” diye karşısındakine en kötü sözleri söyler.

2. başı puturak çuvalına sokmak

Başını derde, belaya sokmak. Kötü kişiye çatıp kişinin kendi düşüncesizliği ile başını derde sokması

3. cini civleşmek

Öfkelenmek, kızmak. Cinleri depesine çıkarmak anlamlarında kullanılır.

4. derisini çakmak daşı ile yüzmek

Zor ve sıkıntıya getirerek çıkar sağlamak, her şeyini almak.

5. ebesi ölük

Sağlığı yerinde değil, gücü az manalarında kullanılır.

6. gönşu sırına vurur gibi

Çok kuvvetli vurmak, acımasız davranmak.

7. it barak

İpe sapa gelmeyen, yaramaz kimse.

8. kel alışmak (bellemek)

Kötü alışkanlık. Karşıdaki bir isteğini yapınca sürekli yaptırmak istemek.

10. oğrak oğramak

Şeytan, cin çarpmak. Kötü yere basmak.

11. sabın kirtî gibi

Ufacık, küçücük. Çok kullanmadan dolayı bir şeyin iyice yassılaşp azalması.

12. süslü mariko gibi

Eskiden gayrimüslimlerle otururken Mariko isimli bir kadın Şerif Alilerden Küt Paşa'ya yangınmış. Paşaya kendini sevdirmek için süslenirmiş. Sonradan bu söz halk arasında bu şekilde süslenenlere söylenir olmuştur.

13. tıuk (tavuk) alıcı gibi dolaşıP durmak

Çıkarı olan bir yerden öte gitmemek. Oradan ayrılmamak. Tavuk alıcı kuş havada döne döne avını gözetler.

14. yürēñe tipilti düşmek

İçine, kalbine korku düşmek.

15. zindî zağarı gibi

Başı boş aylak gezen kimse. Zin zin başı boş köpeğin (Zağar: av köpeği, tazı) gezmesi, dolaşması durumu.

Sonuç

Alanya ilçesi ağzıyla alakalı yapılan dil ve kültür çalışmalarında birçok söz varlığı unsuru tespit edilmiştir. Bizim çalışmamamız da bu kapsamda değerlendirilen atasözleri ve deyimler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu atasözleri ve deyimler standart dilde bilinmeyen, ağızlarda karşımıza çıkan kalıplaşmış dil birimleridir. Atasözleri ve deyimler, yapı ve anlam bakımından farklı söyleyiş şekillerine sahip olsalar da kültürel mirasın unsurları olarak aynı değer yargılarına sahiplerdir. Özellikle töresel yapılar, gelenekler, görenekler, ahlâki değerler, sosyal olaylar gibi toplumsal konuları ön planda tutan atasözleri ve deyimler, Türk kültürünün homojen yapısını fazlasıyla gözler önüne sermektedir.

Çalışmamızda öncelikle tespit edilen atasözlerine bakacak olursak yöreden toplamda 21 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinde yer alan sözcükler içinde anlamı bilinmeyen ya da Derleme Sözlüğü'ne katkı olarak ele alınabilecek sözcük pek yoktur. “*pepilemek*” sözcüğü Derleme Sözlüğü'ne katkı mahiyetinde sunulabilecek ender sözcüklerdendir. Atasözlerinde geçen sözcüklerin kavram alanına bakıldığı zaman özellikle hayvanlarla ilgili sözcükler ön plana çıkmaktadır. Atasözlerinde yer alan hayvan adları; “*alaca kuş, deve, eşek, it, keçi, koyun, köpek, teke*”dir.

Deyimlere anlam bakımından bakılacak olursa bölgeden toplamda 15 deyim tespit edilmiştir. Bu deyimlere anlam açısından bakılacak olursa deyimlerin Türkiye'nin birer yansıması olarak toplumsal ve bireysel konular üzerine yoğunlaştığı görülür. Bu deyimlerin hepsi de standart Türkçede karşılaşılmayan, bölgeye has orijinal yapılarıdır. Deyimlerde yer alan sözcüklere bireysel açıdan bakılacak olursa, çok sayıda anlamı bilinmeyen ve bu nedenle de Derleme Sözlüğü'ne katkı mahiyetinde sunulabilecek sözcük vardır. “*civleşmek, kirtik, puturak, oğrak, tipilti, zağar, zindik*” sözcükleri bu kapsamda değerlendirilebileceği için Derleme Sözlüğü'ne katkı mahiyetinde ele alınabilir.

Alanya ilçesi ağızından tespit edilen atasözleri ve deyimlere yapısal açıdan bakıldığı zaman öncelikle atasözleri ele alacak olursak, atasözleri standart Türkçedeki gibi çoğunluğu geniş zaman yapısındadır. Bunun yanında öğrenilen geçmiş zaman yapısında kullanılan örnekler dışında özellikle “-dır” bildirme ekiyle birlikte kullanılan isim soylu yüklemeler ön plana çıkmaktadır.

Deyimlere yapı bakımından bakılacak olursa çoğunlukla “-mAk” mastar ekiyle birlikte kullanım ön plandayken özellikle “ebesi ölük, it barak” kullanımlarına ek olarak “gibi” benzetme edatıyla birlikte kullanılan deyimlerin sayısı da fazladır. Elde edilen deyimlere deyimlik özellikler açısından baktılınca aşağıdaki tablo ortaya çıkar:

Tablo: 1 Deyimlerin Deyimlik Özellikleri

Deyim Türleri	Tespit Edilen Deyimler	Frekans	%
Deyimlik Bütünlük	anasının ğanlı donunu çalmak,	1	6,66
Deyimlik Birlik	başı puturak çuvalına sokmak, derisini çakmak daşı ile yüzmek, cini civleşmek, goňşu sırına vurur gibi, toqk (tavuk) alıcı gibi dolaşıP durmak, yürēne tipilti düşmek	7	46,67
Deyimlik Dizi	ebesi ölük, kel alışmak (bellemek), it barak, oğrak oğramak	4	26,67
Deyimlik Dizi	zindī zağarı gibi, sabın kirtī gibi, süslü mariko gibi	3	20

Çeviri Yazıda Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

- ā : Uzun /a/ ünlüsü
 ē : Uzun /e/ ünlüsü
 ī : Uzun /ı/ ünlüsü
 i : Uzun /i/ ünlüsü
 ū : Uzun /u/ ünlüsü
 ū : Uzun /ü/ ünlüsü
 ğ : Art ünlülerle hece kuran, katı, patlayıcı, ötümlü art damak ünsüzü.
 ħ : Sızıcı, ötümsüz, art damak ünsüzü.
 ñ : Damaksı nazal /n/ ünsüzü
 P : Süreksiz, yarı ötümlü (/p/-/b/ arası) bir ünsüz.
 ˘ : İki ünlü altında ikili ünlü işareti

Kaynakça

- Ağakay, M. A. (1949). *Türkçede mecazlar sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Ahanov, K. (2013). *Dil bilimin esasları*. (Çev. Murat Ceritoğlu), TDK Yayınları.
- Akar, A. (2006). Ağız araştırmalarında yöntem sorunları. *Turkish Studies*, 1(2), 37-53.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü I*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Atmaca, E. & Kaba, O. (2019). “Alanya (Antalya) Ağızından Derleme Sözlüğü’ne Katkılar”. (Editörler: F. Turan & Ö. Tabaklar). *Doğumunun 120. Yılında Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu Hatıra Kitabı* İçinde (s. 205-234). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Atmaca, E. (2019). Antalya Ağızlarında Dua ve Beddualar. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 42-80.
- Atmaca, E. (2019). Batı Akdeniz yörüklerinin ağızında eski Türkçe unsurlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 149-171.
- Atmaca, E. (2020). Antalya ve Yöresi Ağızlarında Hayvan Adları Hayvancılık Kavram Alanları. *Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı Kitabı* İçinde (s. 369-400). İstanbul: Kesit Yayınevi.
- Bulduk, T. B. (2019). Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığında Eski Türkçe Kelimeler. *Mavi Atlas*, 7(1), 52-67.
- Bulut, S. (2013). Türkiye Türkçesi ağızları üzerine çalışma yapılmayan il ve ilçeler. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 1129-1149.
- Bulut, S. (2018). *Gümüşhane ili ve yöresi ağızı söz varlığı*. Gazi Kitabevi.
- Buran, A. & İlhan, N. (2008). *Elazığ yöresi söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buran, A. (2015). *Türklük bilimi terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Can, Ö. (2004). Alanya ağızı üzerine tespitler. *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III* İçinde (s. 407-418). Alanya Belediyesi Yayınları.
- Çotukseven, Y. (2004). *Türkçe atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Toroslu Kitaplığı Yayınları.
- Demir, N. (1995a). Alanya ağızlarının araltırılması. *Türk Dilleri Araştırılması*, 0(5), 97-104.
- Demir, N. (1995b). Alanya ağızlarında şimdi’nin varyantları. *TDAY-Belleten*, 99-119.
- Demir, N. (1999). Alanya ağızlarında şimdiki zaman ekinin varyantları. *İlmi Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri*, 0(7), 57-64.
- Demir, N. (2000). Çelik-çomak oyununun Alanya köylerinde görülen bir türü. (Gazi Beden Eğitimi ve Sosyal Bilimler Kongresi, 26-27 Mayıs 2000, Ankara), Bildiriler, C.II, (Editör: İbrahim Yıldırım).
- Demir, N. (2002). Ağız terimi üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- Erdem, M. D. & Bölük, R. (2011). Kaş (Antalya) ağızı ses özellikleri üzerine. *Turkish Studies*, 6(1), 411-452.
- Erdem, M. D. & Bölük, R. (2012). *Antalya ve yöresi ağızları*. Gazi Kitabevi.
- Erdem, M. D. (2013). Ağız sözlükçülüğü üzerine. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(95), 95-102.

- Ertokinoğlu, S. (2017). *Ahlat ağzı söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gönüllü, A. R. (1983). *Alanya yörüklerinde bazı hayvan isimleri*. TF, S. 47, Haziran, s. 12.
- Gönüllü, A. R. (1998). *Alanya ağzından derlenen kelimeler*. İK, 2(57), 25-26.
- Gülensoy, T. & Alkaya, E. (2011). *Türkiye Türkçesi ağızları bibliyografyası*. Akçağ Yayınları.
- Hacıhamdioğlu, T. (1982). *Alanya folkloru*, (1-3 Cilt). Manavgat: Namal Matbaası.
- Kaba, O. (2019). *Alanya yöresi söz varlığı*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmud (2012). *Divânü Lügâti't-Türk*. (Uyarlama-Düzenleme-Çeviri: Fuat Bozkurt), Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kocakuşak, S. (1993). *Alanya'da kentleşme-turizm ve sorunları*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Z. (1976). Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar. *TDAY Belleten*, 23-34(1975-1976), 143-172.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Küçük, S. & Ateş, M. (2017). *Ordu ağzı söz varlığı*. Gece Kitaplığı Yayınları.
- Küçükbali, F. N. (2016). Bozkır (Konya) Ağzından “derleme sözlüğü”ne katkılar. *Geçmişten Günümüze Uluslararası Bozkır Sempozyumu (6-8 Mayıs 2016), Bildiri Kitabı* İçinde (s. 643-658). Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Yayın No:9.
- Tekin, F. & Cantürk, S. (2018). *Giresun ve yöresi ağız sözlüğü*. Arı Sanat Yayıncılık.
- Telli, B. & Bulduk, T. B. (2019). Adıyaman İli ve yöresi ağızlarından derleme sözlüğü’ne katkılar: Fiil. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 5(10), 98- 115.
- Telli, B. & Bulduk, T. B. (2019). *Adıyaman ili ve yöresi ağızları söz varlığı*. Gazi Kitabevi.
- Telli, B. (2019). İk/Ük duyulan geçmiş zaman eki üzerine. *Gazi Türkiyat*, 0(24), 127-140.
- Türk Dil Kurumu (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü*, (1-8 Cilt). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*, (11. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzun Subaşı, L. (1991b). Türkçedeki deyim yapılarında biçimbilimsel ve sözdizimsel özellikler. *Dilbilim Yazıları*, 0(0), 57-64.
- Uzun Subaşı, L. (1991a). Deyimleşme ve Türkçede deyimleşme dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları* 0(0), 29-39.
- Yavuz, S. & Telli, B. (2013). İç Anadolu bölgesi ağızlarında geçen ikilemeler üzerine bir değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), 376-402.